

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De politieke vertegenwoordiging van vrouwen in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers: een historische analyse (1971-2014)

Marien, S.; Erzeel, S.

Publication date

2015

Document Version

Submitted manuscript

Published in

Historica

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Marien, S., & Erzeel, S. (2015). De politieke vertegenwoordiging van vrouwen in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers: een historische analyse (1971-2014). *Historica*, 38(2), 17-22.

https://www.academia.edu/15027621/De_Politieke_Vertegenwoordiging_van_Vrouwen_in_de_Belgische_Kamer_van_Volksvertegenwoordigers_een_Historische_Analyse_1971-2014_

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

De Politieke Vertegenwoordiging van Vrouwen in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers: een Historische Analyse (1971-2014)

Sofie Marien en Silvia Erzeel

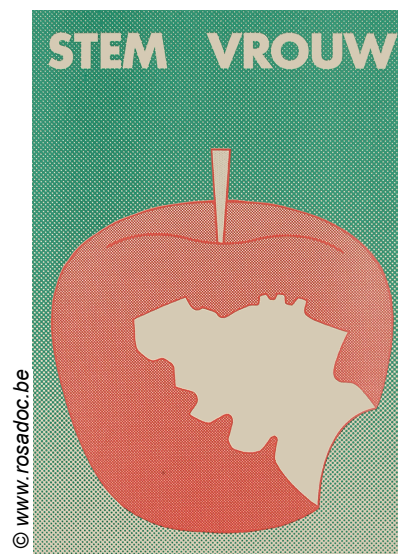
Geaccepteerd voor publicatie in Historica (2015), issue 2.

In het interbellum kregen vrouwen de eerste toegang tot het politieke leven in België met onder meer de eerste vrouwelijke verkozenen in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers. Het duurt echter tot de tweede feministische golf alvorens een verhoogde deelname van vrouwen aan de politiek een belangrijk strijdpunt wordt. De idee was dat deze deelname een belangrijke hefboom kon vormen voor de verbetering van de positie van de vrouw in de samenleving. In deze bijdrage onderzoeken we of de toename in het aantal vrouwelijke verkozenen in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, inderdaad samen ging met een verhoogde aandacht voor vrouwen thema's.

Vrouwenstemrecht werd in België laat ingevoerd, zeker in vergelijking met bijvoorbeeld Nederland.ⁱ Vrouwen kregen passief stemrecht in 1921 (mochten zich kandidaat stellen) en actief stemrecht in 1948 (mochten gaan stemmen) (zie Kader 1).ⁱⁱ Mede als gevolg van de late toekenning van het stemrecht bleef het aantal vrouwen in de Belgische politiek tot het begin van de jaren 1970 zeer laag. De opkomst van de tweede feministische golf in de jaren 1970 veranderde daar in eerste instantie weinig aan, niet in het minst omdat een deel van de vrouwenbeweging expliciet weigerde zich te mengen in de politiek.ⁱⁱⁱ Vanaf het begin van de jaren 1970 wordt de eis voor een verhoogde deelname van vrouwen aan de politiek wel een strijdpunt voor sommige vrouwen(organisaties) in België en ontstaan verschillende initiatieven die de politieke aanwezigheid van vrouwen trachtten te vergroten.^{iv} Zo werd in 1974 werd de eerste nationale 'Stem Vrouw'-campagne georganiseerd door het Vrouwen Overleg Komitee (zie Kader 2). In 1972 werd de Parti Féministe Unifié/Verenigde Feministische Partij (zie Kader 3) gesticht die zich voornamelijk opstelde als zweeppartij ten aanzien van de traditionele partijfamilies, maar die electoraal nooit echt doorbrak^v.

In de jaren 1980 nam het aantal vrouwen in de Kamer slechts minimaal toe. In 1988 waren 9 procent van de Kamerleden vrouwen, slechts 2 procent meer dan in 1974. België verschilt op dat vlak sterk van Nederland, waar het aantal vrouwen in de loop van de jaren 1970 al was toegenomen tot 15 procent.^{vi} Mede door die trage toename ontwikkelden zich debatten over de institutionalisering van structurele maatregelen om de ondervertegenwoordiging van vrouwen op kieslijsten en in assemblees weg te werken. Senatrice

Stem vrouw campagne van 1974

Paula D'Hondt (van het *christendemocratische CVP*) diende in 1980 als eerste een wetsvoorstel in om de aanwezigheid van vrouwen op kieslijsten te garanderen, een voorstel dat echter door de Raad van State werd verworpen op grond van een schending van het principe van gelijkheid en niet-discriminatie.^{vii} Ook andere voorstellen waren niet succesvol. Sommige partijen namen in hun statuten streefcijfers aan voor een minimaal aantal vrouwen op de kieslijsten maar het vrijwillig karakter leidde niet altijd tot het gewenste resultaat.^{viii}

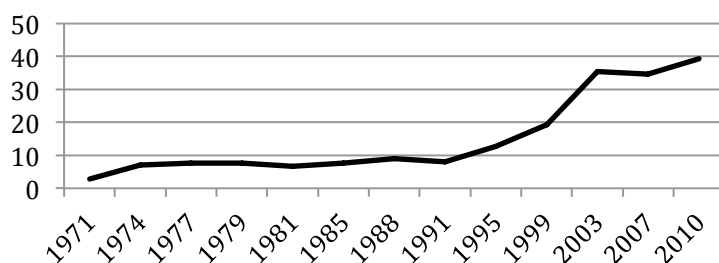
Vanaf de jaren 1990 formuleerden de politieke vrouwenorganisaties binnen politieke partijen de expliciete eis voor *pariteit*.^{ix} Het principe van pariteit gaat over de erkenning van gelijkheid tussen de seksen en vereist dat verkozen assemblees een gelijk aantal mannen en vrouwen tellen. In 1994 voerde Minister van Binnenlandse Zaken Louis Tobback (*SP, Socialistische Partij*) en Minister voor Gelijkekansenbeleid Miet Smet (zie kader 4) (*CVP*) de eerste genderquotawetten voor kieslijsten in. De Wet Smet-Tobback stipuleerde dat maximum twee derde van de kandidaten op een lijst van hetzelfde geslacht mocht zijn.^x Het aandeel vrouwelijke verkozenen steeg na de verkiezingen van 1995 en 1999 tot respectievelijk 12,7 procent en 19,3 procent. De Wet Smet-Tobback veranderde echter het aantal vrouwelijke verkozenen niet substantieel, voornamelijk omdat vrouwen nog steeds minder vaak konden rekenen op verkiesbare plaatsen. In 2002 werden daarom nieuwe quotawetten ingevoerd –de zogenaamde ‘pariteitswetten’- die stipuleerden dat de helft van de kandidaten op kieslijsten vrouwen (respectievelijk mannen) moesten zijn en dat één van de twee topposities^{xi} op de lijst naar een vrouw (respectievelijk man) moest gaan. Het aantal vrouwelijke verkozenen nam daardoor toe tot 35 procent in 2003 en steeg nog verder tot 39 procent in 2011 en 2014.^{xii}

Miet Smet

© Belga

Percentage vrouwen in de Belgische Kamer (1971-2014). De Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers

Onderzoeksopzet

De verwachting bestaat dat de aanwezigheid van vrouwen gevolgen zal hebben voor de aandacht voor vrouwenthema's in verkozen assemblees. Die verwachting is gebaseerd op twee theorieën: de *politics of presence* van Anne Phillips en de *critical mass* van Rosabeth M. Kanter.^{xiii} De *politics of presence* stelt dat de belangen van sociale groepen doorgaans beter worden behartigd door vertegenwoordigers uit die groep omdat deze een groepservaring delen. Door hun levenservaringen 'als vrouw' hebben vrouwelijke verkozenen een meer accurate visie op de belangen van vrouwen en een sterkere drijfveer om deze aan te kaarten in het parlement. De *critical mass* benadrukt dat een *hoog* percentage vrouwen in vertegenwoordigende organen (ongeveer 30%) noodzakelijk is omdat vrouwelijke vertegenwoordigers enkel dan numeriek sterk genoeg staan om de institutionele (mannelijke) cultuur te veranderen en beleidsveranderingen door te voeren. Uit voorgaand historisch onderzoek van Van Molle en Gubin komt naar voor dat het belang van een verhoogde deelname van vrouwen aan politiek een lange tijd werd verdedigd vanuit het perspectief van complementariteit eerder dan gelijkheid. Dit leidt tot de verwachting dat vrouwen in de eerste onderzochte perioden meer aandacht hebben voor vrouwenthema's dan mannen maar dat in latere perioden een meer gelijke balans te vinden is tussen de seksen in het bevragen van vrouwenthema's.^{xiv}

Onderzoeksresultaten over het bestaan van een link tussen de numerieke aanwezigheid van vrouwen en de vertegenwoordiging van vrouwenbelangen zijn echter verdeeld.^{xv} De meeste studies onderzoeken veranderingen voor een klein aantal opeenvolgende verkiezingen. Een historische analyse van het *critical mass* principe is daarentegen zeldzaam. Aangezien we verwachten dat de effecten van de vrouwelijke aanwezigheid pas zichtbaar zijn na een bepaalde periode, is het hanteren van een langtermijnperspectief echter noodzakelijk.

In België onderzocht Karen Celis^{xvi} voor de periode 1900-1979 in welke mate en op welke manier vrouwelijke (en mannelijke) verkozenen in de Belgische Kamer de belangen van vrouwen vertegenwoordigden tijdens de jaarlijkse begrotingsdebatten. De resultaten tonen dat vrouwelijke verkozenen de meest fervente vertegenwoordigers waren van vrouwenbelangen en een unieke bijdrage leverden aan de vertegenwoordiging van die belangen door bijvoorbeeld expliciet meer aandacht te hebben voor de eisen van de vrouwenbeweging. Maar ze vindt dat ook mannen een belangrijke rol speelden, vooral wanneer vrouwelijke verkozenen quasi afwezig waren in de Kamer. Het onderzoek van Celis heeft een historisch perspectief maar stopt in 1979 wanneer het aantal vrouwen nog relatief laag is. In dit onderzoek bestuderen we daarom de periode 1971-2014 en onderzoeken we of de toename in het aantal vrouwen in de Kamer vanaf het begin van de jaren 1970 geleid heeft tot een verbeterde vertegenwoordiging van vrouwenbelangen.

We analyseren mondelinge vragen die een goed instrument vormen voor Kamerleden om vrouwenthema's te bevragen. Mondelinge vragen laten Kamerleden toe hun controlefunctie uit te oefenen, informatie over beleidsthema's te verzamelen en verspreiden,

beleidsproblemen te signaleren of beleidsvoorkeuren aan te geven^{xvii}. Mondelinge vragen worden in de Kamer gesteld tijdens het 'vragenuurtje' dat wekelijks plaatsvindt in de plenaire vergadering. Leden van de meerderheidspartijen en oppositiepartijen stellen beurtelings een mondelinge vraag –hoewel dit natuurlijk in de eerste plaats een middel is voor de oppositie om de regering te controleren. De spreektijd per vraag bedraagt vijf minuten.

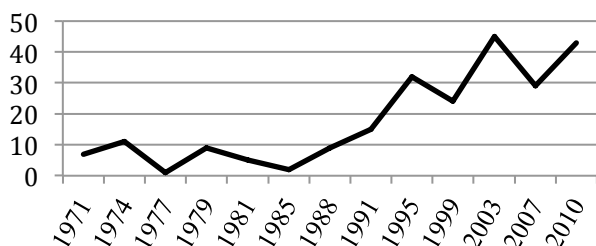
We gebruiken voor de selectie van vragen over vrouwen het zakenregister en de online databank van de Kamer die beide een zoektocht toelaat op basis van vaste trefwoorden (<http://www.dekamer.be>). We hanteren een ruime definitie van vrouwenthema's. Enerzijds selecteren we trefwoorden die *primair* en *direct* over de situatie van vrouwen handelen, namelijk vragen waarbij minstens één trefwoord (1) het woord 'vrouw' bevat of (2) rechtstreeks verwijst naar genderrelaties (bijvoorbeeld 'discriminatie op grond van geslacht') of (3) een vervrouwelijking van een woord bevat en op die manier 'gegenderd' is (bijvoorbeeld 'vroedvrouwen'). Deze vragen definiëren we als 'type 1' vragen. Anderzijds onderzoeken we ook vragen die *indirect* of *secundair* over vrouwen kunnen gaan, met trefwoorden die niet onder deze drie criteria vallen (bijvoorbeeld 'gezin', 'deeltijdarbeid'). Deze vragen definiëren we als 'type 2' vragen. Voor de historische analyse hielden we de lijst met trefwoorden zo constant mogelijk doorheen de tijd, maar we gingen bij elke nieuwe legislatuurperiode na of nieuwe relevante trefwoorden werden toegevoegd aan de EuroVoc-thesaurus. Daarnaast verdwenen ook enkele trefwoorden wanneer zij niet langer onderwerp waren van vragen. We bestuderen de mondelinge vragen van zowel vrouwelijke als mannelijke verkozenen, omdat we kunnen verwachten dat een stijging in het aantal vrouwelijke verkozenen leidt tot een vrouwvriendelijkere omgeving waarin zowel vrouwen als mannen aangemoedigd worden om aandacht te vragen voor vrouwenthema's.

Aandacht voor vrouwenthema's in de Kamer: cijfers

Op basis van onze criteria (zie hoger) identificeren we 232 mondelinge vragen over vrouwenthema's tussen 1971 en 2014. Om de evolutie in het aantal vragen over vrouwenthema's en de samenhang met de toename in het aantal vrouwelijke verkozenen in de Kamer te onderzoeken, bekijken we twee grafieken.

De trend in het *absoluut aantal* mondelinge vragen over vrouwenthema's wordt in de eerste grafiek weergegeven. In lijn met het '*critical mass*'-argument zien we dat het aantal vragen over vrouwenthema's aanvankelijk laag blijft. Tussen 1971-1974 werden zeven vragen gesteld en dit aantal blijft relatief stabiel tijdens de volgende zes legislatuurperioden. Vanaf de jaren 1990 stijgt het aantal vragen over vrouwenthema's sterk. De meeste vragen worden gesteld tussen 2003-2007 en 2010-2014, met respectievelijk 45 en 43 vragen. Vrouwenthema's komen dus meer aan bod in recentere legislatuurperioden, wanneer het aantal vrouwen ook hoger is

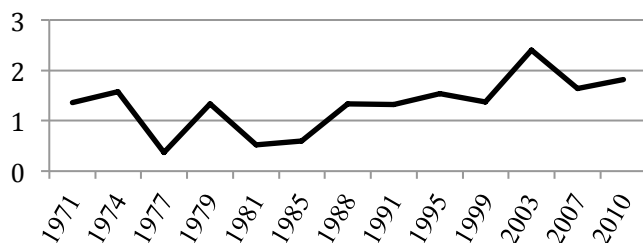
Mondelinge vragen over vrouwenthema's in de Kamer (absolute aantallen)

Dit is echter een overschatting van de toename in de aandacht voor vrouwenthema's omdat het *geheel* aantal mondelinge vragen in de Kamer is toegenomen sinds de jaren 1990. Tussen 1971-1974 werden 512 mondelinge vragen gesteld, of gemiddeld 2 vragen per Kamerlid. Tijdens de recentste legislatuurperiode stellen 150 Kamerleden 2369 vragen, of gemiddeld 16 vragen per Kamerlid. De toename in het aantal vragen heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat de media deze vragen gebruiken om de activiteitsgraad van Kamerleden te meten. Daarnaast is er een stijgende trend in de professionalisering van het parlementaire ambt waardoor parlementsleden steeds hoger zijn opgeleid en actiever moeten zijn om politiek te overleven. Ook de toenemende rol van de overheid in de samenleving, waardoor er steeds meer te bevragen is, kan een verklaring zijn.^{xviii}

Om te controleren voor het stijgend totaal aantal mondelinge vragen geeft onderstaande figuur een overzicht van het *percentage* mondelinge vragen over vrouwen op het totaal aantal mondelinge vragen in de Kamer. Meteen is duidelijk dat de 'klim' in het aandeel vragen over vrouwen minder steil is dan de eerste figuur deed uitschijnen. In totaal handelt gemiddeld 1,5 procent van de mondelinge vragen over vrouwenthema's.^{xix} Tot 1991 blijft het percentage vragen vaak onder dit gemiddelde. Na 2003 vinden we relatief gezien de meeste vragen terug over vrouwenthema's –een toename die, zoals we hieronder zullen bespreken, voornamelijk gedreven wordt door de verhoogde aanwezigheid en activiteit van vrouwelijke vertegenwoordigers.

Mondelinge vragen over vrouwenthema's (% totaal aantal mondelinge vragen) in de Kamer

Aandacht voor vrouwentema's in de Kamer: inhoud en context

In wat volgt gaan we dieper in op de inhoud en de context van de mondelinge vragen. We splitsen de onderzoeksperiode 1971-2014 op in drie tijdsblokken: (1) de periode 1971-1991 waarin de aanwezigheid van vrouwelijke Kamerleden laag is, (2) de periode 1991-2003 waarin het aantal vrouwelijke Kamerleden stijgt en (3) de periode 2003-2007 waarin het aandeel vrouwelijke volksvertegenwoordigers stabiliseert.

1971-1991

Het percentage vrouwelijke verkozenen in de Kamer bleef laag tussen 1971 en 1991 waardoor we verwachten dat vrouwentema's nauwelijks aanwezig zijn in mondelinge vragen. Er zijn inderdaad slechts 46 vragen over vrouwentema's, wat neerkomt op 1,1 procent van het totaal aantal vragen in de Kamer. In de jaren 1970 werden 17 van de 28 vragen gesteld door vrouwen en 11 door mannen. In de jaren 1980 stelden vrouwen en mannen beide 8 vragen. Vrouwen nemen dus iets meer vragen voor hun rekening dan mannen, ondanks hun numeriek kleine aanwezigheid in de Kamer. We stellen vast dat vrouwen de meeste aandacht besteden aan vrouwentema's in hun mondelinge vragen tussen 1971 en 1991. Vrouwen leggen ook een andere klemtoon en stellen voornamelijk vragen die *primair* en *direct* over de situatie van vrouwen gaan (d.i. 13 van de 18 'type 1' vragen). Mannelijke Kamerleden stellen meer vragen die secundair betrekking hebben op vrouwen: 73 procent van de 'type 2' vragen wordt gesteld door mannen.

Tussen 1974-1977 merken we een kleine piek in de mondelinge vragen over vrouwen doordat het aantal vrouwelijke Kamerleden verdubbeld van 6 in 1971 tot 15 in 1974. Deze nieuwe vrouwen stelden vragen over vrouwentema's wat leidde tot een verhoogde aandacht voor vrouwentema's in de Kamer. Waarschijnlijk werden zij daarbij gesterkt door het toenmalig maatschappelijk en politiek klimaat dat opportuniteiten creëerde voor de behartiging van vrouwenbelangen. Het begin van de jaren 1970 kenmerkt zich door de opkomst van de tweede emancipatiegolf in België. Op politiek vlak werd in 1972 de eerste nationale vrouwendag in België georganiseerd. De Verenigde Naties riepen 1975 uit tot het Jaar van de Vrouw en organiseerden de eerste wereldvrouwenconferentie in Mexico die het startpunt vormde van een reeks conferenties waarin landen vrouwenrechten bespraken en concrete actieplannen opstelden. Deze internationale samenwerking zette vrouwentema's op de politieke agenda.

Eerste nationale vrouwendag

Naar het einde van de jaren 1970 daalt het aantal mondelinge vragen over vrouwen echter. Tussen 1977-1979 werd de politieke agenda in België voornamelijk aangestuurd door communautaire thema's (het Egmontpact en de daaropvolgende regeringscrisis^{xx}) en was voor thema's zoals vrouwenzaken minder plaats (één vraag over de hele legislatuurperiode). In de jaren 1980 werd door de regering (*van CVP-premier Wilfried Martens V, VI, VII*) een sociaaleconomisch herstelbeleid gevoerd waardoor we zouden verwachten dat vrouwenthema's weer uitgebreider aan bod komen,^{xxi} omdat vrouwen doorgaans harder worden getroffen door besparingspolitiek en de belangen van vrouwen onder druk komen te staan. We zien echter dat in vergelijking met het begin van de jaren 1970, het aantal vragen over vrouwen merkelijk lager blijft.

Wat de inhoud van de mondelinge vragen betreft, is 'gezin' een belangrijk thema in de jaren 1970. De in totaal 24 vragen over 'gezin' gingen onder meer in op de coördinatie van het gezinsbeleid, subsidies aan consultatiecentra voor gezinnen en verantwoord ouderschap. Ook thema's die verband hielden met de persoonlijke levenssfeer van vrouwen (en mannen), zoals seksuele voorlichting en contraceptiva, werden voornamelijk besproken binnen de bredere gezinsthematiek. Een tweede thema dat frequent werd bevraagd was 'abortus' (11 vragen tussen 1971-1981), niet zelden binnen het debat over de legalisering van abortus. Een kleiner aantal vragen handelde over vrouwenthema's in het burgerlijk recht en strafrecht. Het thema 'arbeid' kwam amper aan bod, ondanks dat de arbeidssituatie van de vrouw ('Gelijk Loon voor Gelijk Werk') en de combinatie arbeid-gezin (de buitenshuis werkende en thuiswerkende rol van vrouwen) op de agenda van de Belgische vrouwenbewegingen stond.^{xxii} Het FDF (*Fédéralistes Démocrates Francophones*) – en in het bijzonder Kamerlid Lucienne Mathieu-Mohin – is in de jaren 1970 een cruciale actor die vrouwenthema's op de agenda van de Kamer tracht te zetten. Deze partij stelde 8 vragen. Ook de Vlaamse Christendemocraten (CVP) en Socialisten (SP) leverden een bijdrage met elk 5 vragen.

In de jaren 1980 met het sterke besparingsbeleid zien we dat het thema 'arbeid' wel aanwezig is in de inhoud van de mondelinge vragen (met vragen over vrouwenarbeid, nachtarbeid en deeltijdarbeid voor vrouwen, bijberoep voor gehuwde vrouwen, weduwen en studenten, discriminatie bij aanwerving, gelijke behandeling bij beroepsoriëntering en zwangerschapsverlof,...). Vooral de Socialistische partijen en de Christendemocratische partijen lieten vrouwenthema's aan bod komen. De Groene partijen Agalev en Ecolo, die in 1981 voor het eerst afgevaardigden hadden in de Kamer, besteedden in de eerste jaren weinig aandacht aan vrouwenthema's, ondanks dat feministische thema's wel deel uitmaakten van hun ideologisch gedachtengoed.^{xxiii} Bij de Liberale partijen verdwenen vrouwenthema's uit de partijprogramma's^{xxiv} en daarom lieten deze thema's zich waarschijnlijk ook niet vertalen naar de Kamer. Het is pas op het einde van de jaren 1980 dat vrouwenthema's opnieuw vaker aan bod komen in de mondelinge vragen in de Kamer. Dit is ook de periode waarin zich in België een gelijkkansenstructuur begint te ontwikkelen onder impuls van de wereldvrouwenconferenties. Er kwam een staatssecretaris voor Leefmilieu en Maatschappelijke Emancipatie (1985) en een Adviescomité voor Maatschappelijke

Emancipatie in de Kamer (1988). Beide vormden een expliciete erkenning dat emancipatie als beleidsthema serieus moet worden genomen.

1991-2003

In de jaren 1990 vindt een kentering plaats in het aantal vrouwelijke verkozenen. Na de invoering van de eerste genderquotawetten voor kieslijsten stijgt het aandeel vrouwelijke verkozenen tot 19,3 procent in 1999. Naar analogie met de *critical mass*-theorie zien we dat de verhoogde aanwezigheid van vrouwen in de Kamer leidt tot een verhoogde aandacht voor vrouwen thema's. Het aantal mondelinge vragen stijgt van 46 tussen 1971 en 1991 naar 71 vragen tussen 1991 en 2003. Deze stijging zorgt echter niet voor een substantiële stijging van de aandacht voor vrouwen thema's in de mondelinge vragen. Maar liefst 98,5 procent van het totaal aantal mondelinge vragen omvat andere thema's dan vrouwen thema's. Vrouwelijke Kamerleden zijn actiever dan mannelijke Kamerleden: met respectievelijk 40 en 31 vragen stellen ze meer 'type 1'-vragen (60% van de 30 'type 1'-vragen). Maar ook de meerderheid van de 'type 2' vragen wordt gesteld door vrouwen (54 procent van de 41 'type 2'-vragen).

Het relatief aandeel vragen over vrouwen varieert *tussen* de legislatuurperioden. Daar waar voor de quotawetgeving (1991-1995) 15 vragen per legislatuurperiode werden gesteld, steeg dit tot gemiddeld 28 vragen na de implementatie van de quotawetgeving. Deze stijging is vooral te danken aan een verhoogde activiteitsgraad van vrouwelijke Kamerleden. De sterkere vertegenwoordiging van vrouwen past in de maatschappelijke en politieke context. De introductie van de quotawetgeving vormt een belangrijke mijlpaal in het gelijkemansbeleid in België. Bovendien werd na de aanstelling van een staatssecretaris voor Maatschappelijke Emancipatie, een volgende belangrijke stap gezet in 1992 met de benoeming van Miet Smet tot Minister voor Gelijkekansenbeleid.^{xxv} Met deze uitdrukkelijke erkenning van 'emancipatie' of 'gendergelijkheid' als relevant beleidsthema zouden we kunnen verwachten dat het aandeel 'type 1' claims stijgt. De verhouding tussen 'type 1' en 'type 2' vragen blijft echter relatief stabiel in vergelijking met de vorige periode. De internationale context speelde ook nu een belangrijke rol in de ontwikkeling van het gelijkemansbeleid. De wereldvrouwenconferentie zette vrouwen thema's prominent op de politieke agenda. Nationale en internationale beleidsmakers werden gestimuleerd om vrouwen thema's op te nemen binnen alle beleidsplannen met gendermainstreaming als concreet instrument. Naar aanleiding van de internationale bijeenkomst over de doelstellingen van de wereldconferentie, verwezen talrijke Kamerleden ook expliciet naar de initiatieven van vrouwenorganisaties.

Voor wat de inhoud van de mondelinge vragen betreft, zijn er opmerkelijk minder vragen over gezinsmateries. In de context van arbeid wordt aandacht besteed aan vrouwen thema's maar de aandacht blijft beperkt. Deze vragen handelen over gelijke kansen bij loopbaanonderbreking, de loonkloof tussen mannen en vrouwen, genderverschillen in mogelijkheden tot nachtarbeid, ongewenste intimiteiten op de werkvloer en in het leger. Daarnaast werd de Minister voor Gelijkekansenbeleid ook bevraagd over thema's zoals

geweld op vrouwen, borstkankerscreening, beeldvorming over vrouwen in overheidscampagnes en het onevenwicht in adviescomités en conferentiedelegaties. Verder bevroegen Kamerleden andere ministers over de prijsverhoging en gezondheidsrisico's van anticonceptie (sociale zaken), fiscale discriminatie (financiën), prostitutie en de hieraan gekoppelde mensenhandel (justitie, binnenland) en de opvolging van de wereldvrouwenconferentie (buitenlandse zaken). In lijn met de doelstellingen van de wereldvrouwenconferentie zien we dat vrouwenrechten geen apart beleidsdomein vormt, maar een zaak die binnen alle beleidsdomeinen behartigd wordt.

Opmerkelijk is dat een analyse per partij aangeeft dat het Vlaams Blok en de socialistische partijen de meeste vragen stellen (elk 17 vragen). Mondelinge vragen zijn een instrument voor de oppositie om de regering te controleren. Dit kan het hoge aantal vragen van het Vlaams Blok verklaren, maar het blijft opmerkelijk dat zoveel vragen handelen over vrouwentema's. Wanneer we deze vragen verder analyseren wordt duidelijk dat Vlaams Blok andere thema's bevroegde dan bijvoorbeeld socialistische Kamerleden. Prominent aanwezig is Alexandra Colen met acht vragen over abortus –voornamelijk in 1996-1997– alsook vragen van partijgenoten over prostitutie en verstoting.

2003-2014

Na de invoering van de pariteitswetten overschreed het aandeel vrouwen in de Kamer de grens van 30 procent, en we kunnen stellen dat hiermee een 'kritische massa' van vrouwen werd bereikt. We observeren ook een verdere stijging van het aantal mondelinge vragen over vrouwenthemna's van 71 vragen (1991-2003) naar 117 vragen (2001-2014) maar het aandeel vragen over vrouwentema's blijft nog steeds minimaal (2 procent van het totaal aantal vragen). De toename is opnieuw toe te wijzen aan de hogere activiteitsgraad van vrouwelijke Kamerleden die 65 procent van de vragen over vrouwentema's stellen. Ruim een derde van de gestelde vragen behelst 'type 1'-vragen. De overgrote meerderheid van deze vragen (83 procent) worden gesteld door vrouwen. De 'type 2'-vragen zijn meer evenredig verdeeld met 55 procent van de vragen gesteld door vrouwen. Opvallend is het laag aantal vragen tussen 2007 en 2010 (slechts een vierde van de vragen). Net als op het einde van de jaren 1970 beheersen communautaire thema's de agenda en is er minder aandacht voor vrouwentema's in de mondelinge vragen.

Wat de inhoud van de vragen betreft vormde seksueel geweld een belangrijk thema. Dit kwam door de relatief lage bestraffing van verkrachting alsook de verkrachting *van* en moord op twee jonge meisjes. Daarnaast was er uitgebreide aandacht voor arbeid, de loonkloof en doorgroeimogelijkheden voor vrouwen in het bedrijfsleven. De jaarlijkse campagnes rond '*Equal Pay Day*' alsook de internationale context (bijvoorbeeld het Wereld Economisch Forum over gelijke kansen tussen mannen en vrouwen) verhoogden de aandacht van Kamerleden voor vrouwentema's. Quota voor de raad van bestuur werden ingevoerd in 2011 en vormden ook een belangrijk onderwerp voor vragen. Tussen 2003 en 2007 werden vrouwentema's in de arbeidscontext bevroegd met actieve socialistische Kamerleden in het bijzonder. Ook de problematiek van internationale vrouwenrechten werden

door socialisten aangekaart. Christendemocraten besteedden relatief meer aandacht aan 'gezin', 'moederschap' en 'seksueel geweld'. Beide ideologische families stelden samen twee derde van de vragen over vrouwen in de legislatuurperiode. In 2007-2011 handelde het grootste aandeel van de vragen (48%) over de 'discriminatie' en 'positie van de vrouw' met discussies over de loonkloof en quota in de raden van bestuur. Opvallend is het relatief hoog aantal vragen van liberale Kamerleden over vrouwenthema's in de werksfeer (bijvoorbeeld over de loonkloof, quota, discriminatie zwangere vrouwen). Tot slot vormden tussen 2010-2014 seksuele misdrijven een belangrijk onderwerp en wordt discriminatie aan de kaak gesteld in bijvoorbeeld de verzekeringssector. Opvallend is de diversiteit aan thema's en politieke partijen die actief zijn in de bevraging van vrouwenthema's.

Conclusie

In deze bijdrage onderzochten we of de toename in het aantal vrouwen in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers sinds de jaren 1970 een verhoogde aandacht voor *vrouwenthema's* met zich mee heeft gebracht. We voerden een historische analyse uit van de mate waarin Kamerleden vrouwenthema's opnemen in hun mondelinge vragen. Vrouwenthema's worden meer bevestigd doorheen de jaren maar de stijging is minimaal en het thema vormt tot op heden slechts een kleine fractie van de mondelinge vragen. We vonden dat in de meeste legislatuurperiodes tussen 1971 en 2014 vrouwen proportioneel gezien meer mondelinge vragen over vrouwenthema's stellen dan mannen. Vrouwen en mannen leggen ook andere inhoudelijke klemtonen. Vrouwen nemen de overgrote meerderheid van vragen die *primair* en *direct* over de situatie van vrouwen gaan voor hun rekening; de meeste vragen die *onrechtstreeks* of *indirect* over vrouwen gaan worden daarentegen door mannen gesteld.

Door de verhoogde aandacht voor vrouwenthema's door vrouwelijke Kamerleden steeg het aantal mondelinge vragen over vrouwen. Toch kunnen we niet concluderen dat een stijging in het aantal vrouwelijke verkozenen steeds tot een verhoging in het aantal mondelinge vragen over vrouwen zal leiden. Andere contextfactoren beïnvloeden immers de mate waarin vertegenwoordigers aandacht besteden aan vrouwenthema's. Sommige contextfactoren zoals de ontwikkeling van de tweede emancipatiegolf, de aanstelling van een staatssecretaris/Minister voor Maatschappelijke Emancipatie/Gelijkekansenbeleid en de toenemende aandacht voor gendergelijkheid vanuit de internationale gemeenschap (VN) openden de politieke agenda voor vrouwenthema's en creëerden gunstige omstandigheden voor de vertegenwoordiging van vrouwenbelangen. Andere factoren sloten daarentegen de politieke agenda af, zoals de opkomst van het neoliberalisme in de jaren 1980 en communautaire conflicten in de jaren 1970 en 2000. Daarnaast hangt de impact van een '*critical mass*' aan vrouwen ook af van wie die vrouwelijke verkozenen zijn en welke signalen zij krijgen omtrent de vertegenwoordiging van vrouwen. Eerder onderzoek wees uit dat vrouwelijke verkozenen vanuit hun partij, kiezers, media en middenveld aangemoedigd worden om de belangen van hun eigen groep te vertegenwoordigen, maar dat zij ook

belemmeringen ondervinden om zich uitsluitend hiermee bezig te houden, bijvoorbeeld omdat dit nefast is voor hun partijpolitieke carrière of door andere beleidsprioriteiten.^{xxvi}

Wat tot slot opvalt is de grote verscheidenheid aan vrouwenthema's die aanwezig worden gesteld in de Kamer en de ideologische diversiteit in partijen die deze thema's bevragen, vooral in de recentste legislatuurperiodes. Het feit dat partijen langs beide zijden van het ideologische spectrum vragen stellen over vrouwenthema's toont aan dat de vertegenwoordiging van vrouwen geen exclusieve aangelegenheid is van linkse partijen,^{xxvii} zoals in de internationale literatuur soms wordt gesteld. De thema's, inhoud van het geclaimde vrouwenbelang en het type van vrouw dat wordt vertegenwoordigd variëren echter sterk waarbij bijvoorbeeld radicaal rechtse partijen vrouwenthema's op de agenda plaatsen en deze invullen met een meer traditionele rolinvulling dan bijvoorbeeld liberale partijen die bijzondere aandacht hebben voor werkende vrouwen. Dit onderzoek toont aan dat de vertegenwoordiging van vrouwen een proces is dat zich kenmerkt door een confrontatie tussen opvattingen van links en rechts over wat in het belang is van vrouwen. We moeten echter concluderen dat ondanks de diversiteit aan actoren die vrouwenthema's op de agenda zet en de stijging van het aantal vrouwen in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, de aandacht voor vrouwenthema's in de Kamer zeer beperkt blijft.

Auteursinformatie

Sofie Marien (1986) is als universitair docent verbonden aan de afdeling politicologie van de Universiteit van Amsterdam. Haar onderzoek handelt over de kwaliteit van politieke debatten en de effecten hiervan op politiek vertrouwen vanuit een comparatief en historisch perspectief. Voor dit onderzoek ontving ze in 2015 een VENI beurs.

Contact: s.marien@uva.nl.

Silvia Erzeel (1982) is postdoctoraal onderzoekster van het Fonds de la Recherche Scientifique – FNRS. Ze is verbonden aan het Institut de Sciences Politiques Louvain-Europe (ISPOLE) van de Université catholique de Louvain. Haar onderzoek handelt over de oorzaken en de gevolgen van de politieke ondervertegenwoordiging van sociale groepen zoals vrouwen en etnische minderheden.

Contact : silvia.erzeel@uclouvain.be.

Kaders

Kader 1:

Er golden enkele overgangsmaatregelen: weduwen, vrouwen actief in het verzet en alleenstaande moeders van gestorven soldaten kregen stemrecht in 1919; in 1921 kregen vrouwen stemrecht voor lokale verkiezingen.

Kader 2:

Het Vrouwen Overleg Komitee (VOK) is een feministische denkgroep, ontstaan in 1972, die tot op heden de jaarlijks nationale vrouwendag in Vlaanderen organiseert.

Kader 3:

De Verenigde Feministische Partij werd opgericht in 1972 door enkele intellectuelen als protest tegen de ondergeschikte positie van vrouwen in de samenleving en politiek.

Kader 4:

Miet Smet kan worden beschouwd als de grondlegger van het gelijke kansen beleid in België. In 1974 richtte ze binnen de christen-democratische CVP de werkgroep Vrouw en Maatschappij op. In 1978 werd ze verkozen tot parlamentslid en vanaf 1985 nam ze regeringsverantwoordelijkheid op als eerste staatssecretaris voor Leefmilieu en Maatschappelijke Emancipatie en vanaf 1992 als minister van Tewerkstelling en Arbeid en Gelijke-Kansenbeleid. Met de wet Smet-Tobback werden de quota-wetten ingevoerd die erg belangrijk zijn geweest voor de verhoogde aanwezigheid van vrouwen in de verkozen assemblies.

ⁱ L. Van Molle en E. Gubin, *Vrouw en politiek in België*. Tielt, 1998.

ⁱⁱ P. Meier, 'The Belgian paradox: inclusion and exclusion of gender issues', in: J. Lovenduski e.a. (red.) *State feminism and political representation*. Cambridge, 2005, pp. 41-61.

ⁱⁱⁱ L. Van Molle, 'De nieuwe vrouwenbeweging in Vlaanderen, een andere lezing', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 34 (2004) 3, pp. 359-397.

^{iv} L. Van Molle en E. Gubin, *Vrouw en ...*.

^v L. Van Molle, 'De nieuwe ...'. L. Van Molle en E. Gubin, *Vrouw en....*

^{vi} J. Oldersma, 'High tides in a low country: gendering political representation in the Netherlands', in: J. Lovenduski e.a. (red.) *State feminism and political representation*. Cambridge, 2005, pp.153-173.

^{vii} P. Meier, 'The Belgian...'

^{viii} L. Van Molle en E. Gubin, *Vrouw en....*

^{ix} P. Meier, 'The Belgian...'

^x K. Celis en P. Meier, *De macht...*

^{xi} Als overgangsmaatregel gold in 2003 één op drie topposities.

^{xii} Dat pariteit op de lijsten zich niet vertaalt naar pariteit in de Kamer heeft verschillende oorzaken. De verplichting om de twee topposities in te vullen door kandidaten van een verschillend geslacht resulteert doorgaans in een mannelijk lijsttrekker en een tweede vrouwelijk kandidaat (J. de Moor, S. Marien en M. Hooghe, 'Won't you be my number two? De invloed van genderquota op het rekruteringsproces van vrouwelijke burgemeesters in het Vlaams Gewest van België', *Res Publica*, 55 (2013) 3, pp. 303-320). De legitimiteit van de quota blijven ook sterk gecontesteerd door parlementsleden (S. Erzeel en D. Caluwaerts, 'Hoe parlementsleden denken over de legitimiteit van quota: een Europese vergelijking', *Res Publica*, 55 (2013) 3, pp. 321-338.

^{xiii} A. Phillips, *The politics of presence*. Oxford, 1995. R.M. Kanter, 'Some effects of proportions on group life', in: *American Journal of Sociology*, 82 (1977) 5, pp. 965-990.

^{xiv} L. Van Molle en E. Gubin, *Vrouw en....*

-
- ^{xv} K. Celis e.a., 'Rethinking women's substantive representation', in: *Representation*, 44 (2008) 2, pp. 99-110.
- ^{xvi} K. Celis, 'Substantive representation of women and the impact of descriptive representation. case: the Belgian lower house 1900-1979', in: *Journal of Women, Politics and Policy*, 28 (2006) 2, pp. 85-114. K. Celis, 'Vrouwelijke vertegenwoordigers en het vertegenwoordigen van vrouwen. Een analyse van de begrotingsdebatten in de Belgische Kamer van de Volksvertegenwoordigers (1900-1979)', in *Historica*, 27 (2004) 3, pp.18-20.
- ^{xvii} M. Wiberg, 'Parliamentary questioning: Control by communication', in : H. Döring (red.), *Parliaments and majority rule in Western Europe*. Mannheim, 1995, pp. 179-222.
- ^{xviii} M. Wiberg, 'Parliamentary...', pp. 214-215
- ^{xix} Dit percentage lijkt laag maar het is vergelijkbaar met andere studies, zie K. Bird, 'Gendering parliamentary questions', in: *British Journal of Politics and International Relations*, 7 (2005) 3, pp. 353-370.
- ^{xx} K. Deschouwer, *The politics of Belgium. Governing a divided society*. Houndmills, 2012.
- ^{xxi} S. Bashevkin, *Women on the defensive: Living through conservative times*. Chicago, 1998.
- ^{xxii} L. Van Molle en E. Gubin, *Vrouw en....*
- ^{xxiii} L. Van Molle en E. Gubin, *Vrouw en....* . S. Walgrave, *Tussen loyaliteit en selectiviteit: over de ambivalente verhouding tussen nieuwe sociale bewegingen en de groene partij in Vlaanderen*. Leuven, 1995.
- ^{xxiv} L. Van Molle en E. Gubin, *Vrouw en....*
- ^{xxv} K. Celis en P. Meier, *De macht...*
- ^{xxvi} K. Celis en B. Wauters, 'Vlinders achter glas. Vrouwelijke, allochtone en arbeidersparlementsleden ten opzichte van parlementaire normen en de rol van groepsvertegenwoordiging', in: K. Celis, P. Meier en B. Wauters (red.), *Gezien, gehoord, vertegenwoordigd? Diversiteit in de Belgische politiek*. Gent, 2010, pp. 225-244.
- ^{xxvii} K. Celis en S. Erzeel, 'Beyond the usual suspects: Non-left, male and non-feminist MPs and the substantive representation of women', *Government and Opposition*, 50 (2015) 1, pp.45-64.